Stichting Struikelstenen Gooise Meren

Nieuwsbrief april 2026

Om de mens en zijn naam – woensdag 15 april 2026

En dan sta je als nabestaande van Shoah-slachtoffers ineens voor het huis van waaruit je groot- of overgrootouders gedwongen gedeporteerd zijn naar eerst Amsterdam, toen Westerbork of Vught met Auschwitz of Sobibór als eindbestemming.
En dan word je door de huidige bewoonster van dat huis binnen gevraagd en tref je er van alles aan uit de jaren waarin die (over)grootouders daar ooit zelf hebben geleefd!
En dan sta je als nabestaande voor een voorouderlijk huis en val je daar familie in de armen die je pas zojuist hebt leren kennen, meer dan tachtig jaren na de oorlog! Terwijl je niet eens wist van het bestaan van die familiaire zijtakken.

Het leggen van 27 struikelstenen op acht verschillende adressen in Bussum en Naarden op woensdag 15 april 2026 is opnieuw een aaneenschakeling van emotionele momenten en gebeurtenissen. Huidige bewoners stellen hun huizen open of hebben zelfs rechtstreeks het initiatief genomen om struikelstenen te doen plaatsen, buurtbewoners zijn vaak in groten getale getuige van de plechtige momenten, schoolklassen beleven er 'live' een deel van hun speciale onderwijsproject en niet in de laatste plaats: er zijn nabestaanden, veel nabestaanden, meer zelfs dan waarop gerekend is. Uit de zo kleine groep overlevers van destijds kwamen nieuwe generaties voort en weer nieuwe en weer nieuwe. Waaruit maar blijkt dat het leven het wint van de dood, alle vernietiging en trauma's ten spijt.

Op **Hooftlaan 13** in Bussum worden stenen gelegd voor Ernst en Kätchen Sigmund-Kaufmann, hun kinderen Liselotte en Kurt Albert alsmede oma Netta Sigmund. Van deze familie is het niet gelukt enig levend familielid – die dan in een zijtak gevonden had moeten worden – te achterhalen. Wel kon een nabestaande van vader Sigmunds secretaresse Elly Weill worden opgespoord. De herdenking op deze plek concentreert zich zo geheel op de manier waarop de vader erin slaagde zijn eertijds tot 1933 gevoerde speelgoedbedrijf in Duitsland, eenmaal in Nederland aangekomen, nieuw en uitgebreider leven in te blazen, waarbij uiteindelijk het hele gezin betrokken was. Tot vrijwel op het laatst heeft de vader als gezinshoofd zich een overlever betoond die de touwtjes lang in handen hield. Maar bij de directe deportatie op 10 augustus 1942 vanuit Westerbork oostwaarts verviel hij in korte tijd tot een gebroken man. Dat blijkt uit een brief aan Elly Weill door een vriendin van haar in Westerbork. Het indringende gedicht dat schrijver Gaston Bannier als afsluiting spreekt ten spijt, blijven de aanwezigen bij deze steenlegging met een gevoel van leegte achter.

Rubenslaan 29 in Naarden toont vervolgens de rijkdom en de troost van de aanwezigheid van nabestaanden. Hier worden stenen gelegd voor het echtpaar Rudolf en Regina Heumann-Jacob en hun (schoon)vader Samuel Heumann. De uit de VS overgekomen Sharon Goldstein is de kleindochter van een van Rudolfs vier zussen en daarmee achterkleindochter van Samuel. Zij woont de legging bij samen met haar zoon Jason. Wat gruwelijk schuurt in het relaas van deze familie is dat zij destijds tijdig de dreiging en het gevaar inschatten, maar keer op keer vastliepen in het niet kunnen verkrijgen van visa voor de VS of Zuid-Amerika waarheen een deel van de familie eerder al rechtstreeks vanuit Duitsland uitgeweken was. Het naar Nederland gevluchte gezin van Rudolf en Regina raakte uiteindelijk verstrikt in hun positie van staatloosheid als ons land dan inmiddels door de nazi's is bezet. Die staatloosheid verhinderde dat in de VS geparkeerde gelden voor visa nog kunnen worden aangesproken.

Op **Gerard Doulaan 46A** in Naarden wacht de steenleggers daarna een warm bad. Enerzijds doordat vier van de vijf leden van de uit Duitsland gevluchte familie Feige voor wie steentjes worden gelegd, de oorlog hebben overleefd, anderzijds door de ontvangst door de bewoonster van het huis waar de Feiges als laatsten woonden. De vijf stenen worden gelegd voor grootvader Max Christian August Feige, zijn zoon en schoondochter Julius Theophil en Frieda Elsa Richter en kleinkinderen Annemarie ('Anneke') en Julius Max Robert. Van hen overleed de grootvader in Westerbork, waarmee hem het leed en de ontberingen van verdere deportatie werden bespaard. De overige vier gezinsleden overleefden door de meest wonderlijke spelingen van het lot.

Julius Theophil had het huis op nummer 46A in de jaren dertig laten bouwen en het genoemd naar zijn vrouw: Elsa. De familie heeft het nog tot lang na de oorlog kunnen bewonen, waarna het in 1980 werd gekocht door de familie Hartsuiker. Mevrouw Hartsuiker woont er nu nog als enige en haar is er veel aan gelegen de steenlegging tot een warme en bijzondere gebeurtenis te maken. Ze heeft

gezorgd voor stoelen op de straat voor het huis en een tafel met koffie met lekkernijen op de oprit. Van de familie Feige zijn er vanuit Frankrijk zoon Rob en schoondochter Sylvie van Julius Max Robert aanwezig plus hun zoon David. Van de zonen van Anneke zijn Jorrit van Wijk met zijn partner Judith met hun zonen Robbin en Lars en kleinzoon Aart aanwezig. Zijn broer, Reinoud van Wijk, wordt vergezeld door zijn dochter Donna. Van een andere zoon van Anneke is zoon Maarten van Wijk met zijn vrouw Sophia en achterkleinzoon Max Julius aanwezig.

Zij allen worden door mevrouw Hartsuiker uitgenodigd het huis van binnen te bekijken en algemeen is de ontroering bij het aantreffen van nog elementen uit de Feige-tijd. Verschillende nabestaanden voeren er na de steenlegging het woord en Rob leest in sterk Amerikaans klinkend Nederlands een passage uit het Bijbelboek Openbaringen. Het leggen van steentjes door de aanwezigen op de net geplaatste struikelstenen wordt – net als op de beide eerdere adressen – afgesloten door een schoolklas die eigen steentjes meebrengt met, volgens hun leerkracht, ‘teksten erop die er toe doen’.

Op **Willemstraat 6** in Bussum is het dan dat twee elkaar tot dan toe vreemde familietakken elkaar in de armen vallen. Er worden stenen gelegd voor Philipp Sämann en zijn vrouw Adelheid Sämann-Marxheimer. Hun enige kind en dochter Ruth Sichel-Sämann overleeft met haar man dankzij de onderduik. Dochters en schoonzonen plus kleinkinderen van dit paar zijn bij de steenlegging aanwezig, waar zij stuiten op de nazaten van een nicht van Adelheid. Deze tak was in Brazilië beland, maar nu weer deels woonachtig in Nederland. Yvonne de Wolff-Sichel vertelt bij de legging de Sämann-familiegeschiedenis. ‘Ik ben zó dankbaar voor zoveel generaties hier én de ontdekking van verre familie van wie ik het bestaan niet eens wist!’
Voor de legging voor **buurhuis 6A** zijn er geen nabestaanden gevonden. Er worden stenen gelegd voor Siegfried Bastheim, zijn vrouw Ernestine Sachs en hun kinderen Paul Werner, Johanna en Marianne. Een raadsel tot op de dag van vandaag is waarom dit gezin bij arrestatie is opgesplitst en de moeder met zoon en oudste dochter rechtstreeks naar Westerbork op transport ging en vervolgens naar Auschwitz en de vader met jongste dochter gedwongen in Amsterdam ging wonen. Zij werden uiteindelijk in Sobibór vermoord.

Er is aan dit gezin nog een tweede raadsel blijven hangen: zoon Paul wist in Auschwitz uit dwangarbeid te ontsnappen, werd weer gepakt en heeft daarop een heel scala aan martelingen moeten doorstaan. Waar en wanneer hij overleden is, is eigenlijk niet bekend. Auschwitz is waarschijnlijk, maar de datum staat lang niet vast.
De bewoners van de beide haaks op elkaar staande huizen in dit knusse hoekje van de Willemstraat hebben uit eigen beweging struikelstenen aangevraagd. ‘Min of meer voortgekomen uit toeval’, vertelt Charles Borremans van 6A. ‘Ik ben erg geïnteresseerd in geschiedenis en ging ook eens op zoek naar het verleden van deze laan. Toen zag ik ergens dat ons huis een Joods monument zou zijn en dat van de buren op nummer 6 eveneens. Wat zou dat nou kunnen betekenen, een Joods monument, vroeg ik me af. Zo kwam ik uit op het Joods Digitaal Monument (waar zoveel mogelijk gegevens en aanvullende verhalen worden opgeslagen van slachtoffers van de Shoah, MS)’. En buurman Wieger Wielinga: ‘Ik werd door mijn zus op het struikelstenenspoor gezet, zij had eerder een aanvraag in Haarlem gedaan. Via Joods Maatschappelijk Werk JMW ben ik uiteindelijk verder gekomen.’ Beide buren waren het erover eens dat ze met de zelf opgedane kennis iets moesten en besloten vorig jaar tot een gezamenlijke aanvraag. Ze beschouwden het als een erezaak.

Op **Koningslaan 47** is de bewoonster door haar buurman en onderzoeker voor de Stichting Struikelstenen Gooise Meren, opmerkzaam gemaakt op Joodse bewoning in het begin van de oorlog, waarna zij een aanvraag indiende voor het echtpaar Heinrich Kurd en Anna Kurd-Schwartz. Evenals alle slachtoffers voor wie eerder op deze woensdag 15 april 2026 stenen worden gelegd, betreft het op Koningslaan 47 vluchtelingen. Maar in dit geval uit Wenen, terwijl het om alle voorgaande gevallen om Duitse vluchtelingen ging.

Anna Kurd was een der ruim 2500 inzittenden van het beruchte Verloren Transport van Bergen-Belsen tot aan het Oostduitse Tröbitz in april/mei 1945. Honderden inzittenden stierven tijdens die lange reis, Anna kwam nog wel levend uit de trein maar overleed kort daarna in een nabijgelegen

ziekenhuis. De beide in het begin van de oorlog al volwassen kinderen van het echtpaar overleefden de oorlog. Opmerkelijk is dat een der opzichters in Bergen-Belsen na de oorlog werd vrijgesproken op onder meer de getuigenis van dochter Johanne Kurd omdat deze opzichter zich altijd correct jegens de gevangenen gedragen had. Bij de steenlegging in de Koningslaan waren twee kleindochters van de Kurds aanwezig en meerdere achterkleinkinderen.

Ook in Naarden betrof de steenlegging twee naast elkaar gelegen huizen. Op **Van Hall-laan 34** voor het Nederlandse echtpaar Isidoor Polak en Martha Polak-Bohemen en de beide zoons Hans en Karel. De jongetjes, toen nog kleuters, overleefden dankzij de buurman van **nummer 32**, Henny Nijhof. Deze verzetsstrijder was Joods getrouwd, met Dora Hes. Zij overleefde, mede dankzij haar gemengde huwelijk, hij moest zijn verzetswerk met de dood bekopen in Dachau. Ook een deel van Dora's familie overleefde dankzij Henny Nijhoff. Een der nabestaanden is Henny Stoel-Hes, bekend van haar werk als lezeres van NOS-televisiejournalen. Zij is vernoemd naar haar oom-verzetsstrijder en las tijdens de steenlegging het familierelaas voor. De vervlechting van de gezinnen van nr 34 en 32 op de Naardense Van Hall-laan en het dankzij Henny Nijhof verhoudingsgewijs grote aantal overlevenden maakte het mogelijk dat bij deze afsluitende steenlegging een bijna onwaarschijnlijke hoeveelheid nabestaanden aanwezig was. Meer nog zelfs dan er werden verwacht. Of hoe leven de dood in de schaduw stelt.

Voor alle Joodse slachtoffers wordt op de diverse adressen kaddisj gezegd, het gebed voor de rouwenden dat echter feitelijk een lofzang is op G'd en daarmee op het leven. Voor vrijwel alle huizen spreekt Gaston Bannier een van zijn indringende gedichten over struikelstenen…

In hun blinkende namen
hoor ik hun klinkende levens
…
Uit huis gehaald om wie ze waren:
vader, moeder, dochter, zoon.

Matthijs Smits